

Срђана Вукајловић

СИМО БОЖИЋ ИЛИ ПАД ВЕЛЕГРАДА

Уредник
Зоран Колунџија

Срђана Вукајловић

СИМО БОЖИЋ
ИЛИ
ПАД ВЕЛЕГРАДА

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

*Мом деди, Сими Срдићу,
учиџељу и наставнику српској језика
у немилим временима,
као шџо су и ова садашња*

Аутор

Имао је тек толико стрпљења да устане од стола тако да нико не примети да је једва издржао. Претварао се да га је ракија мало више ухватила и, као несигуран на ногама, споро се запутио ка вратима да остави утисак да би да напољу удахне свежег ваздуха. Свеједно, то ником није запало за око.

Изашао је у двориште, прешао путељак да би се домогао шумарка који га је уз благу падину водио ка гушћој шуми. Тек када је тамо стигао, мада сигуран да нико неће кренути за њим, а камоли да ће га чути, убрзао је корак. Почео је да трчи онолико брзо колико је у својим годинама и после прележане болести могао. Спотичао се о полегле гране и пањеве. Понегде би нехотице згазио печурку, склиску под ђоном. Небо је било ведро. Месец је светлео његовим путем. Ноћ је била пролећна, млака, пријатна.

Већ на измаку снаге толико да му ни сузе више нису врцале, задихан и скоро потпуно мокар од зноја, сео је на пањ, спустио поглед на ногавице исцепане од трчања кроз грање и трње и подбочио чело шаком здраве руке. Онда му је дошло да запева. И урадио је тако. Као некад док је био на положају у истој оваквој шуми која је остала у сада другој држави. Некад је тамо био Аднан, на супротној страни. Било је другачије. Било је лакше. Сада је био сасвим сам. Супротна страна је била свуда око њега, несавладива и све-присутна. Није јој се могао супротставити јер га није ни примећивала.

Први стих се проломио кроз муклу и мрклу ноћ. Потом и други, и трећи. Сада није морао да се плаши да ће га неко чути. Певао је и певао, под звездама, не тако громко као што је некад могао, али би му лакше. Певао је да би заборавио. Из оне шуме јасно је видео излаз. Из ове га није било.

Поглавље прво

У летње предвечерје са брда су се запутили ка селу. Њих троје, спуштајући се у долину, гледали су како наспрам зеленила постаје све приметнија светлозелена џамија са таним минаретом. Од ње је ка селу водила широка цеста, понегде извијена као змија, али светла и безопасна. До пола пута их је испратила Чућа, верна куја чуваркућа, и вратила се без потребе да је ико опомене јер увек је знала да чува само своје.

На пола пута Симо узвикну: „Ено га луди Лале!“ и отрже се од мајчине руке да би му притрчао и мало се нашегачио са њим. Она га оштром опоменом задржа у месту.

Лале им је пришао, са осмехом без кога скоро никад није био. Онизак, плавоок, коврцаве смеђе косе, средњих година, носио је гумене папуче са укрштеним браон каишевицама јер је било топло. Зими би их заменио ципелама на босу ногу или гумењашама, како су у тим крајевима називали плитке гумене глежњарице. Носио је и сако, сада раскопчан, преко раздрљене кошуље и ознојених прса. На глави увек шешир – искрзан, одавно се боја са њега изгубила – и лети и зими. Увек је деловао чисто и уредно, иако своје куће није имао. Спавао би по таванима, оставама и шталама када би за неког неки надничарски посао урадио. Када није било посла, нестајао би нетрагом. Нико није знао где је бивао. Нико није могао са сигурношћу да се сети одакле је и када дошао, што је било чудно јер у оближњој варошици и селима око ње ником ништа није промицало. Неки су

говорили да му је име Лазар, неки да се зове Латиф. Када би га о томе питали, нису били сигурни да ли је заиста јуродив или се таквим прави и убрзо би одустајали. Он сам, никада се није одао.

Мајка је застала и одмерила га од главе до пете, не презриво, већ као да га однекуд зна. Мајка је била родом из варошице, удата на село. Није чекала да испружи руку, што би он ретко и урадио, поготово у ово доба године када је посла било. Извадила је из џепа пресавијену повећу новчаницу и тутнула му у џеп. Он је погледа питомо, али као да се плаши, слутећи да она нешто о њему зна и рече: „Немој, снашо, много је“.

Она га потапша по рамену и кренуше даље. Сими́на старија сестра премести умотан и конопцем увезан јорган из једне руке у другу, јер јој се конопац већ усекао у длан, и викну као да је желела да допре и до њега: „Мог’о би се и он неког посла при’ватити“.

Мајка се осврну и ошину је погледом као да већ одавно има утисак да јој се ћерка отима и рече: „Подај просјаку па да му је круна на глави. Немој да ти то двапут говорим“.

Често се изражавала пословицама. После тога није било поговора. Симо би се тога до краја живота сећао. Сећао се и лудог Лалета. Са пуно горчине би му долазило у свест како га је нашао убијеног у шуми, за време рата – старца који није био претња никоме – убијеног као пса, самог, немобилисаног, јер у униформи није био, као да га је неко сматрао бескорисним. Препознао га је по одећи, зачудо, неумрљаној крвљу. Очигледно је претрпео туп ударац у главу или негде где удара неко ко је научен да убија, а да притом ни метак не потроши. Није могао да установи пре колико времена се то десило. Тело је било још нетакнуто распадањем. „Није ни чудо колико је мршав“, помислио је Симо.

Неприпремљен за рат и веома млад, није знао да ли је требало да му претресе џепове у потрази за било каквим документом за који је сумњао да га је Лале икада и имао. Није то урадио. Није желео да зна. Желео је да га се сећа насмејаног, онаквог какав је увек био. Са годинама је бивао све сигурнији да је Лале био најсрећнији човек у његовом крају, упркос немилим условима живота који су га задесили, а он их надиграо. Желео је да га памти онаквог каквог га је тада, осврћући се, док га је мајка за руку водила, гледао док су друмом силазили ка суседном селу и кући Хилмије Беширевића.

Питома падина спуштала је улицу у долину и заштићено сеоце опкољено зеленилом што је дрхтурило на летњем поветарцу. На сунцу се пресијавала свака влат траве. И као да ништа осим тога, околних баштица и оближњег извора који, како се говорило, никад није пресушио – а пресушиће много година касније, уочи рата – човеку није потребно.

У селу се испред скоро сваке куће пила поподневна кафа на ћебадима простртим на земљи, као да се теферичило. Застадоше испред једне. Мајка махну женама које су доливале кафу из бакарних ибрика, док су се угланцани послушавници цаклили на сунцу, и ускоро се из куће појави мршав, једним раменом знатно погрбљен човек и крену према њима намичући сако преко другог рамена и беспрекорно чисте кошуље. На глави је носио беретку, на босим ногама папуче. По стази од неједнаког угаженог камења, стругао је њима док је прилазио капији.

„Добар дан, Хилмија“, рече мајка.

„Добар дан“, отпоздрави он учтиво.

„Ево, донијела сам“, рече она и даде знак ћерки да пребаци јорган преко.

„Добро“, рече он, разгледајући у каквом је стању. „Моћи ће то. И брзо ће бити“.

„Не мора брзо, далеко је до зиме“, рече мајка. „Ја бих знала да ишчушљам вуну и пресложим, али не умијем прошити“.

„Нека, нека“, рече Хилмија одобравајући.

Док су разгледали јорган Симо се нашао на крају капије. Играо се, бројећи притке. Наишао је на две мале шаке што су вириле из дугих рукава ситног шареног дезена и држале се за притке. Када је спустио поглед, угледао је крупне очи боје кестена и густе трепавице које су их на пола скривале.

Потом су погледале нагоре и тако су се гледале неколико тренутака. Утом се окрену жена што је спуштала чинијицу са коцкама шећера на ћебе и очима даде знак Аднану који приђе, узе је за руку и одведе. Симо остаде да разрогаченим плавим очима гледа како јој смеђе локне при сваком кораку подрхтавају на леђима, спуштају се скоро до струка и пресијавају на сунцу, као да су самим златом преливене. Испод њих, мекана шарена сукњица подједнако ситног дезена али различитог од блузице преплитала се њеним корацима. Удаљила се, док су ритмично клопарале папучице од бордо плиша проткане перлицама.

„Алма!“ викнула је њена мајка, када јој је пришла. Била је превише мала да би јој се ишта могло рећи. За сада се морало само добро пазити и учити поступцима, од малих ногу. За речи је било потребно мало више година.

Стара нана погледа искоса, искапи последњи гутљај из филцана и загледа се у месец и звезду испод мало црног талогa на дну. У скоро безубим устима, језиком преврну коцку шећера коју је постепено топила сваким гутљајем кафе и притегну разлабављену мараму под потиљком.

Мајка примети то, притрча Сими и грубо га ухвати за руку.

„Ето, кажем, не жури“, рече Хилмији. „Навратиће мој најстарији да узме и плати. Хвала ти.“

„Биће, не брини“, рече он, махну у знак поздрава и унесе јорган у кућу.

Поглавље друго

Годину дана касније, у истој клупи првог разреда основне школе нашли су се Симо Божић и Аднан Беширевић. Нису се сећали свог првог сусрета. Нису се препознали, нити су се зближили пре. Учитељица је свим срцем и душом веровала у исправност и делотворност правила и гледала да их

примени кад год је било изводљиво. Одређивала је где ће ко да седи. Морали су бити измешани по националној припадности, по кључу распоређени без обзира на пол, висину или евентуалну слабовидост, и од тога није било одступања. У та времена није се морала обраћати нарочита пажња ни на недостатак пажње на часу и недисциплину јер ретко кад је тога било. Прут је још увек био присутан, мада већ на издисају. Маршалова слика изнад табле представљала је углавном сасвим довољан ауторитет.

Једног поподнева, тек што се вратила из фризерског салона после стављања хладне трајне, заденула је две чешљић-шнале у своју кратку црну косу, погледала се у огледало накривљено изнад умиваоника и скинула сако. Села је на дрвену клупу испред школе да ољушти и поједе јабуку, не скидајући поглед са дечака који су јурцали по дворишту за лоптом, одраном од игара. Двориште је било оивичено травњаком, улегнуто на средини, одакле се дизала прашина при сваком удару дечијих ђонова. Не само што је увек бдуно пазила на њих, већ је и волела да их посматра.

По томе како су играли упознавала их је, као што је упознавала и нарав девојчица које би најчешће доносиле луткице и пресвлачиле их размењујући хаљинице што би им мајке сашиле од остатака материјала за шивење, такозваних рестлова. Понекад би се и једни и други потукли. Тада би их постројила и натерала на извињење без обзира на то шта и како је било и ко је први почео. Нико се није бунио, противречио. Игра би се настављала, без поговора, у та времена.

Тако је било и овог пута. Док се са јабуке, под сечивом ножа, у танком слоју одвајала црвена кора и у виду непрекинуте таласасте траке падала час на ивицу тањира, час поред, пратила је сваки њихов корак. Тако примети да је

Аднан, борбен и зајапурен, у заносу игре заборавио да пази да му се не раскопча кошуља, те је свима било видљиво да му на грудима поскакује хоцин запис, добро увезан у мали црни свежањ на тананој али издржљивој врпци. Није реговала. Пустила је да се сам сети и закопча. Загризла је парче јабуке, исечене на четири дела и гледала како сунце полако за брдо запада.

Још неко време игра је потрајала пре него што је видела како је Сими из џепа испало нешто ситно што је начас зацаклило и завршило у прашини под њиховим ногама. Обрисала је прсте о сукњу и пришла да види шта је то. Из прашине је подигла крстић, несумњиво златан, одмах је видела. Ставила га је у џеп, и када се спустио први мрак и деца почела да се разилазе, позвала је Симу прстом да приђе.

„Је ли ово твоје?“, упитала га је извадивши крстић.

Он се трже и маши руком за џеп. Опипавао је на месту на коме је знао да му га је мајка ушила да га не би изгубио, скоро онако како су некада дукате ушивали његовим прецима у бедра, да их исеку и издаве се из ропства уколико би било потребно. На том месту напипао је рупу и ситне конце који су настали на њеном ободу. Сагнуо је главу и неколико тренутака, у страху, размишљао.

„Реци, слободно“, охрабрила га је учитељица и мило погледала.

„Јесте“, одважи се Симо и чак је погледа у очи.

„Онда га добро чувај“, пружила му је крстић отирући прашину са њега. „Злато много вриједи, штета би било да се изгуби“, додала је као да се прибојава да ће рећи превише, да би он могао неком испричати о овоме.

„Хоћу, учитељице“, сагнуо је Симо главу, и тек кад је осетио да га је добронамерно дотакла прстима по темену, потрчао је у правцу куће.

Гледајући у падину низ коју су се деца свакодневно пела до школе и њоме спуштала натраг према својим кућама питала се куда ће их судбине одвести. Сад је већ са сигурношћу могла проценити ко је какав. У душу их је знала. Али је знала и да увек може доћи до преокрета, у њима или ван њих, као што је и она о своме некад често мислила, сад све ређе јер била је у поодмаклим годинама, када преиспитивање губи сваку сврху.

Са напором је умала. Предвече би је увек мучила нога, она благо искривљена, у рату повређена, док је са четом гатила преко планине, више пута. Одгегала је у свој стан, учитељски, самачки, у склопу школе у којој ће завршити свој радни век.

Поглавље треће

Када су прерасли године у којима су са одушевљењем размењивали сличице, играли кликере, делили проју, масленицу, патишпањ, лењу питу, урмашице и све остало што би им мајке спремале за школу – а волели су то јер свака је спремала на свој начин – Симо и Аднан су почели да се момче. Налазили су се после наставе у средњој школи и одлазили на корзо да гледају девојке, прокоментаришу, понекад и сами прошетају. Како су године одмицале, све храбрије и одважније.

У предвечерја, када би било лепо време, на кућама у главној улици варошице поотварали би се прозори. Када не би, померале би се завесе. Увек будне очи малог града све су пратиле. Старије госпође излазиле би баш у то време да се испред кућа испричају са комшиницама, понеки корак и прошетају, као овлаш и немарно погледујући сваког ко би пролазио. Тако се одржавао дух провинције. Тако су се ствари држале под контролом. Све што је искакало из од давнина постављених оквира убрзо би бивало доведено у ред. Непримерености сваке врсте нестајале би преко ноћи, без много расправе, и поново би се знало „шта је кошуља, а шта поткошуља“.

Није прошло ни три недеље од кад је Симо почео да шета са Надом, а Аднан са њеном рођаком, тек, Сими се учини да му је друг безвољан и потиштен. Снебивао се да га пита зашто. Претпоставио је да је то пролазна ствар, да га можда муче лошије оцене у последњем разреду ШУП-а,

или ти школе ученика у привреди. Тек што је поверовао у то, једног дана Аднан му рече: „Оженили ме“.

„Како то одједном?“, упита Симо.

„Договорили. Све“, рече Аднан дубоко уздахнувши као да би најрадије заплакао, али му достојанство не дозвољава, и било би недопустиво да чак и пред најбољим пријатељем покаже слабост.

Симо је одлучио да му олакша и да ништа не пита.

„Хоћеш ли ми бити кум?“

„Хоћу“, прихватио је Симо питајући се како је могуће да његов друг, онако јак и одважан у свакој прилици сада нема снаге да се одупре. Питао се ја или не, помислио је, све је очигледно већ решено. И опет је одлучио да ништа не каже, да не саветује.

Венчање је обављено по завршетку школске године у градској општини. Девојка му није била позната, ниоткуд. Изгледало је као да ни младожењи није нарочито позната. Била је симпатична, могло би се рећи и лепа. Онако смерна, изгледала је као да је први пут у градић дошла. Стајала је мирно, у хаљини до испод колена. Понекад би погладила своју дугу црну косу беспрекорно белим прстима. Поглед није подизала. Ни реч није проговорила, ни током венчања, ни до краја дана.

На слављу у дворишту Аднанове куће испред које се давно срео са Алминим анђеоским лицем било је много родбине. Алме није било. Сигурно се већ удала и отишла далеко. Можда је не би ни препознао и да је била ту.

У једном тренутку, док га је Аднанова мајка нудила кимама и дробарушом, а то никад није одбијао, једна рођака је упита за Алму.

„Чека треће, само што није. Није могла доћи“, рече Мевлида са осмехом.

„Е, вала, нека, е, нека“, рече рођака. „Нек су јој живи и здрави. И још да их буде!“

„И диће, џенет мајкин“, рече она и насу куму још једну кашику кима са којих се цедио миришљави сафт, иако је он одмахнуо руком јер одмах су му преселе након што је ово чуо.

Није рачунао колико јој је тачно година. Знао је да је премало за већ троје деце. Није се сећао ни да је икад на њу помислио. Није знао ни зашто га је нешто жацнуло баш покрај срца, благо, као кришом, као кад га је једном сестра случајно убола плетећом иглом док су се играли, и сад га натерало да спусти виљушку на ивицу тањира и дохвати се чаше.

Ко зна како сад изгледа, помислио је, и та мисао га је умирила. Можда није више онако лијепа. А видео је тек три или четири пута током детињства и то из далека, толико лепа да би је само гледао и ни такоа је не би. Чувао би је тога док не одрасте и ојача, и то је помислио, нашта се застидео као да би ту скривену мисао неко могао наслутити. Аднан примети да његовом куму више није до јела, а знао је и зашто, али био је превише забављен својим јадом да би о томе размишљао.

Када су се скоро сви разишли, кренуо је кући међу последњима, јер био је ред да кум остане до пред крај. Млада му је пружила руку и тек тад стидљиво подигла према њему свој лепи бледоплави поглед. Само је климнула главом. Једва да јој је глас чуо. Аднан га је испратио до капије. Симо га лупи руком по рамену да га мало орасположи.

„Ето, сад си човјек, што би рекли...“

Аднан ништа не одговори. Симо пожуре као да би да побегне, да не гледа како младожења можда неће имати снаге да се савлада да не заплаче сад кад никог у близини